

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.16, november 2020

Indledningen er redigeret af Steen Tullberg og Kirsten Vad

Tilsyn ved dr.phil. Ole Vind

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

“Om en god Skolebog i Verdenshistorien”

ved Holger Berg

Indhold

- 1 Baggrund
- 2 Grundtvigs verdenshistoriske lærebøger
- 3 Prisopgaver og offentlig forfatterstøtte
- 4 Modtagelse
- 5 Anvendt litteratur

1 Baggrund

Verdenshistorie (universalhistorie) var et hovedfag i datidens danske gymnasie, den lærde skole for de 10 til 16-årige. Alligevel måtte en anmelder i 1853 konstatere, at der “er neppe noget Fag, hvori man mere har savnet gode Lærebøger, end i Historien.” De danske lærebøger holdt sig mestendels stadig til tørre årstal iblandet lidt underholdende elementer, og indholdet havde ikke fulgt trit med historievidenskabens fremskridt ([J.]L. [Ussing] 1853, s. 837; Erslew 1858-1868, bind 3, s. 427). I 1830'erne og 1840'erne benyttede underviserne hovedsagelig endnu oversættelser og bearbejdnings af H.A. Kofods lærebøger, der var blevet skrevet en generation tidligere for at opfylde læringsmålene i undervisningsreformen af 1805/1809 for den lærde skole (Haue 2003, s. 80 f.; Ehrencron-Müller 1948, sp. 575-578).

Efter tronskiftet 1839 iværksatte den akademisk interesserede Christian 8. en ny undervisningsreform for den lærde skole. En kongelig forordning af 1. maj 1841 bemyndigede Den Kongelige Direktion for Universitetet og De Lærde Skoler til at indhente faglige anbefalinger om indholdet, skrivestilen og omfanget af en ny lærebog

i verdenshistorie. Emnet blev også diskuteret livligt blandt historielærere således også Caspar Paludan-Müller i september (Paludan-Müller 1841; Mordhorst & Møller 2005, s. 185-199). Den 23. november 1841 udskrev direktionen en prisopgave for den ny firedelte lærebog. Direktionen efterspurgte en sammenhængende fortælling i stedet for den fremherskende fragmentariske form. Blandt øvrige nye impulser kan nævnes skildringen af begivenhedernes indre sammenhæng og ønsket om at skåne eleverne for unødige detaljer, der overbebyrdede hukommelseevnen (*Berlingske Tidende* 1841, 24. november, s. [1]; Paludan 1885, s. 136; Haue 2003, s. 142). Svarfristen blev sat til 1. juli 1843, og de anonyme deltagere måtte afstå rettighederne til værket. De to indsendte bidrag blev derpå bedømt, og i december 1844 lød konklusionen, at begge bidrag måtte afvises. Universitets- og Skoledirektionens votering blev meddelt den 6. marts 1845 og trykt dagen efter i *Berlingske Tidende* (7. marts, s. [1]-[2]).

Læs mere

De to indsendte forslag befinder sig muligvis stadig i direktionens arkiv, men det har ikke været muligt at inddrage dette materiale, som Grundtvig endvidere kun kendte gennem omtalen i pressen.

2 Grundtvigs verdenshistoriske lærebøger

Ugen efter kritiserede Grundtvig i samme avis fremgangsmåden (*Berlingske Tidende*, 14. marts, s. 1 f.). Grundtvig nævnte ikke de indholdsmæssige krav, for han var grundlæggende enig i de nye læringsmål, og han stod på god fod med Christian 8. Til gengæld havde Grundtvig en stående fejde med Universitets- og Skoledirektionen. I 1832 havde direktionen afvist et forslag om at oprette en lærd skole efter grundtvigske principper. Grundtvig havde ydermere siden 1829 arbejdet på et ambitiøs tredelt sæt læremidler til at undervise i verdenshistorien i den lærde skole (se [indledningen til Grundtvigs Krønike-Riim fra 1829, afsnittet "Læreplaner og læringsmål"](#)). Den tredje og længste del var en *Haandbog i Verdens-Historien* i tre bind. Dette storværk kunne vanskeligt finansieres gennem det fri marked (Grundtvig 1833-1856; se [indledningen til Haandbog i Verdens-Historien, bind 3](#)). Udskrivelsen af prisopgaven i november 1841 lod til endegyldigt at udelukke muligheden for at afsætte Grundtvigs lærebøger i den lærde skole. Grundtvig havde allerede i en uudgivet fortale til et af sine historiske værker fra juli 1842 kritiseret universitetsdirektionens præmiering med en engangssum "uden Frihed og Forlagsret" (Grundtvig 1875, s. XLVII).

3 Prisopgaver og offentlig forfatterstøtte

Grundtvigs anke var altså konkurrenceudsættelsen og dens vilkår. Præmien på tusind rigsbankdaler var en alt for ringe aflønning af fire bind på omregnet 640 til 800 sider i stort format (40-50 ark i stor oktav). Et fast honorar til en kompetent historiker ville have givet et langt bedre resultat.

Årlig statslig forfatterstøtte og faste honorarer for konkrete opgaver var i 1845 en etableret praksis, der dog endnu var forbeholdt de få. Grundtvig havde fra 1818 indtil

1842 modtaget et årligt honorar på 300 rigsdaler til sine fordanskninger af bl.a. Saxos danmarkshistorie og øvrige almennyttige historiske studier (Rasch 1968, s. 31 f., 34). I 1842 var offentlige fonde blevet sammenlagt. I den forbindelse blev Grundtvig strøget fra lønningslisten, nok især fordi han i 1839 havde fået fast indtægt som præst ved Vartov Hospitalskirke. Det er muligt, at Grundtvig med artiklen fra 1845 ville forbigå Universitets- og Skoledirektionen og få kongen i tale. Christian 8. kunne sikre, at Grundtvig på ny ville modtage offentlige midler til at forfatte endnu et almennyttigt historisk værk, den manglende tidssvarende håndbog i verdenshistorie.

Uanset hvad må det fastholdes, at udskrivelsen af prisopgaver var helt normalt, også hvad angår historiske lærebøger. G.L. Baden modtog således i 1829 for sin seneste danmarkshistorie 100 rigsdaler fra det ærværdige Selskab til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse (Plesner 1959, s. 118). I 1836 udlovede Selskabet for Efterslægten en præmie på 300 rigsdaler for en mere progressiv og nationalsindet danmarkshistorie. Vinderen blev C.F. Allens *Haandbog i Fædrelandets Historie* fra 1840. Allens navnkundige håndbog blev fra 1843 i bearbejdede udgaver benyttet ved universitetet og de lærde skoler.

Grundtvig nævnte afslutningsvis den mulighed, at en dansk forfatter kunne lade sin lærebog oversætte til engelsk eller tysk og derved øge afsætningen. Grundtvigs verdenshistoriske lærebog fra 1817 var ganske vist blevet oversat til tysk i 1837, men var ingen salgssucces (se [indledningen til Verdenskrøniken 1817, afsnittet "Bogens skæbne"](#)). I reglen forløb oversættelsen af verdenshistoriske lærebøger dog i den modsatte retning, fra de europæiske hovedsprog (navnlig tysk) til dansk.

4 Modtagelse

Så vidt vides, udløste Grundtvigs indlæg fra 1845 ingen offentlige reaktioner. I de følgende år tabte faget verdenshistorie status, og i den næste uddannelsesreform fra 1850 fik nationalhistorien fortrinnet (Haue 2003, s. 162-164). En langtidsholdbar erstatning for H.A. Kofods ældre lærebøger blev først fundet i det fembindsværk som Søren Bloch Thrige udgav i årene fra 1853 (Thrige 1854; [Ussing] 1853). Thrige havde bl.a. studeret i Berlin hos den banebrydende historiker Leopold von Ranke.

5 Anvendt litteratur

- Allen, C.F. (1840) *Haandbog i Fædrelandets Historie med stadigt Henblik paa Folkets og Statens indre Udvikling*. København.
- *Berlingske Tidende*, se *Den til Forsendelse med de Kongelige Rideposter privilegerede Berlingske politiske og Avertissements-Tidende*.
- *Den til Forsendelse med de Kongelige Rideposter privilegerede Berlingske politiske og Avertissements-Tidende* (1841), nr. 275, 24. november, s. [1]. København.
- *Den til Forsendelse med de Kongelige Rideposter privilegerede Berlingske politiske og Avertissements-Tidende* (1845), nr. 60, 7. marts, s. [1]-[2].

København.

- *Den til Forsendelse med de Kongelige Rideposter privilegerede Berlingske politiske og Avertissements-Tidende* (1845), nr. 66, 14. marts, s. [1]-[2]. København.
- Ehrencron-Müller, H. (1948) *Supplement 1831-1840 til Bibliotheca Danica samt Bibliotheca Slesvico-Holsatica til 1840*. København.
- Erslew, Thomas Hansen (1858-1868) *Supplement til "Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark med tilhørende Bilande", indtil Udgangen af Aaret 1853*, bind 1-3. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1833-1843: 1833-1856) *Haandbog i Verdens-Historien. Efter de bedste Kilder. Et Forsøg*, bind 1-3. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1875) *Krønrike-Rim til levende Skolebrug, med Indledninger og Oplysninger*, udg. Svend Grundtvig, 3. udg. [1829]. København.
- Haue, Harry (2003) *Almendannelse som ledestjerne. En undersøgelse af almindannelsens funktion i dansk gymnasieundervisning 1775-2000*. Odense.
- Mordhorst, Mads & Jes Fabricius Møller (2005) *Historikeren Caspar Paludan-Møller*. København.
- Paludan, Julius (1885) *Det høiere Skolevæsen i Danmark, Norge og Sverig. En sammenlignende historisk Fremstilling, udarbejdet efter Opfordring af Bestyrelsen for det Letterstedtske Fond*. København.
- Paludan-Müller, Caspar (1841) "Nogle Ord om den historiske Underviisning i de lærde Skoler [...]" i *Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Odense Cathedralskole i September 1841*, s. 3-35. Odense.
- Plesner, K.F. (1959) *Det smagende Selskab. Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse. 1759-1959*. København.
- Rasch, Aage (1968) *Staten og kunstnerne. Bevillinger og meninger under enevælde og folkestyre*. Aarhus.
- Thrige, Søren Bloch (1854) *Lærebog i den gamle Historie til Brug for de Lærde Skolers øverste Klasser*. Odense.
- [Ussing], [J.]L. (1853) "[Anmeldelse af] Thrige, Lærebog i den gamle Historie, til Brug for de Lærde Skolers øverste Classe. 1ste Hefte" i *Fædrelandet*, nr. 210, 10. september. København.